

Yakowo

---

1 ¹O bukulpine,
Yen Yura lohimbi hânnenŋe tâmbâŋe pilâm hân âlâengen
âlâengen ari mansai. Ari manmâ Yesu Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim
yâkât komolân torokatsai. Nâ Yakowo. Nâŋe Anitâ yet Kutdânenŋe
Yesu Kiristo hoŋ bayitgim mansan. Yakât otmâ yengât nâŋgâm ekap yu
kulemgum katyŋgian.

Nenŋe Anitâ ulitgunom yan biwi yâhâp ki otnom.

²⁻⁴Bukulpine, yeŋe Kiristohâlen biwiyenŋe kepeim mansai. Yakât
otmâ umatŋe âlâlâ kakyenŋan yâhâmu biwiyenŋe ki orotok sâmap.
Biwiyenŋe ki orotok sâmap gârâmâ hâmbâi umatŋe pato âlâ kakyenŋan
yâhâmu hâhiwin dondâ nâŋgânimai yan yâkâlenâk biwiyenŋe kepeim
umatŋe ya lâum ki lohotŋe otnomai. Yawu otmâ mannomai yan Anitâŋe
yekmu ârândâŋ otmu manman kârikŋahât pat kuyiŋgiop yakât bulâŋe
menomai. Yakât nâŋgâm biwi hero nâŋgâŋet. ⁵⁻⁶Yeŋe girawu manŋetâ
Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap yakât nâŋgâm yâkâlen biwiyenŋe
kepeim ulitgunomai. Ulitgunomai yanâmâ Anitâhât biwiŋan tatmap
ya Wâtgât mâmâŋahât Heakŋe mem biwi nâŋgân nâŋgânyenŋan katmu
nâŋgâŋetâ keterakyiŋgiuwap. Otmu biwi yâhâp ki otmâ ulitgunomai
yan hewewenŋâk nâŋgâyiŋgiuwap. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâŋe yu yakât
biwi yâhâp kakŋan Anitâ ulitgunomai ya yengât topyeŋe nâŋgâŋetâ
keterahâkgât den âlâen hâum sâmunne nâŋgâŋet. Nenŋe waŋga mem saru
kakŋambâ arimain. Arimainângembâ siru pato pilâmu to dondâ bâlemap.
Yawu otmâ waŋga ya mem kopa kopa tuhumap. Yakât dopŋeâk lohimbi
yan yu yengât biwi nâŋgân nâŋgânyenŋe hâlim milim otmap. ⁷⁻⁸Yakât
otmâ yu ya otnomaihât biwi yâhâp otmâ hâmbiŋ gumbiŋ manmai.
Topyeŋe yawu tapgât Anitâ ulitgumai yan ki nâŋgâyiŋgimap.

Munomân iri sikumnenŋe ki miakmâ arinom.

⁹Bukulpine, yeŋe Kiristohâlen biwiyenŋe katbi yan Anitâŋe manman
kârikŋahât pat kuyiŋgiop. Otmu yengâlen gâtŋe lohimbi nombotŋeŋe
senŋe âlâlâhât umburuk mansai. Yâhâmâ hâmbâi Anitâŋe manman

kâriknahât pat yakât bulâŋe yingimu menomai yakât nâŋgâm biwi heronje nâŋgâŋet. ¹⁰⁻¹¹Hâmbâi munomân iri sikumnenje ki miakmâ arinom yakât den âlâen hâum sâmunne nâŋgâŋet. Hahop suriŋe pilâm kuririŋ sâm kinmu ekmunje âilonŋgo lonŋo otmap. Yâhâ sâp ki kâlep otmuâk pek sâm hânân ge tâtuk sâmap. Yakât dopŋeâk nen kerek mum tâtuk sânom. Yakât otmâ yeŋgât gâtŋe lohimbî nombotŋaŋe iri sikumyeŋe orop manmai yeŋgât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Yeŋe Kiristohâlen biwiyenjaŋe kepeim manŋetâ lohimbî belângen manmaiŋe nâŋgâm bâleyingim mem ge katyekmai. Yawu otyingimai gârâmâ hâmbâi Anitâŋe manman kâriknahât pat yakât bulâŋe yingimu menomai yakât nâŋgâm biwi heronje nâŋgâŋet. ¹²Umatŋe âlâlâ kakyenjan yâhâmu Kiristohâlenâk biwiyenjaŋe tiŋâk kepeim Anitâ hoŋ bawanŋim mannomai. Yawu manŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otmu manman kârikŋan katyekmu mannomai.

Tosa otmunŋe bâlemap ya Anitâhâlen ki kârâm pilânom.

¹³⁻¹⁵Lohimbî wuân me wuân ekŋâlem otŋetâ bâlemap yakât yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Yu me ya ekŋâlemai yan yeŋe eŋgatyenjaŋeâk watmâ otnehâlâk nâŋgâmai. Yawu nâŋgâmai yakât kakŋan otŋetâ bâlemu tosa memai. Yawu otmâ manman bâlenjahât paŋŋonân kioŋmâ yawuâk tâtâem otmâ mannomai yamâ hiliwahonomai.

Yakât otmâ yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Anitâŋe ki otmu bâlemap. Otmu nenŋe otmunŋe bâleâkgât biwinenŋan ki kioŋmap. Yâhâ lohimbîŋe otŋetâ bâlemap yamâ yeŋan tap. Otmu tosa otmai yakât gurâ Anitâhâlen kârâm pilânomaihât dop âlâ ki tap. ¹⁶Yakât otmâ Anitâhâlen kârâm pilânomai yanâmâ yeŋe yakât nâŋgâŋetâ ki bonŋe otbuap.

¹⁷Anitâ Koko salek Amboŋaŋe senŋe âlâlâ himbimân ekmain ya kalop. Hilâmgât emetsenjaŋe ga takam kârikŋe pilâm bolaŋ bolaŋ sâm ge potok sâmap. Yâhâ omoŋgât emetsenŋe ya purik sâmu torehenjaŋeâk tetemu ekmain. Otmu ya ari gulip otmu omoŋ sahakmap. Yâhâ pitu yamâ omoŋe peleŋ peleŋ sâm kinmu ekmain. Yâhâ emet haŋ sâmu ki ekmain. Yawu gârâmâ Himbim Amboŋaŋe yawu ki otmap. Yâkŋeâmâ tat tat kârikŋe tatmâ gaopŋak tatmâ gamap. Otmu yawuâk tatmâ yâhâmbisâp. Otmu biwinenŋe mem hewewenŋe tuhumu âlepŋeâk otmâ manne yakâlâk nâŋgâmap. Yakât otmâ yâkŋe ki biwinenŋan kioŋmu otmunŋe bâlemap. ¹⁸Iŋŋahâk nine nanne baratne sâm mem hewewenŋe tuhunenekmu Kiristohâlen biwinenŋe katmunŋe manman âiŋe ningiop. Yakât otmâ Kiristohât pat manmâ Anitâŋe yu ya kalop ya yeŋgât kunyeŋe mansain.

Kiristohât den nâŋgâm tem lâuwanŋinom.

¹⁹⁻²⁰Bukulipne, yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Bukulipyenjaŋe Kiristohât den kâsikum yinginomai yan ândâp katmâ yâk yeŋgât den nâŋgânomai.

Yâhâ yeŋeâmâ den kâsikum lohimbi yinŋinetâ ândâpyeŋe kârikŋe otmâ ki nânŋânomai. Ki nânŋâŋetâ lohotŋan ekyongonomai. Yâhâ yeŋe den kâlâpŋe orowâk katyeknomai yan Anitâŋe yen yekmu bâlewuap. Otmu lohimbi den ekyongoŋetâ nânŋâŋetâ gemu bet pilânomai ya gurâ Anitâŋe yekmu bâlewuap. Yakât otmâ yeŋe den kâlâpŋe orowâk ki katyeknomai. ²¹Emelâk yeŋe Kiristohât den nânŋâm biwiyenŋan katbi ya mem mete tuhum orotmeme bâleŋe âlâlâ bet pilâm Anitâhât den lâum mannomai. Yawu manmâ yâhânomai yanâmâ yâkŋe meyekmâ manman kârikŋan katyekmu manmâ yâhâmbisâi.

²²Kiristohât den lâum hoŋ bawaŋŋet. Yâhâ den ya in nânŋâmai yan “Anitâŋe nenekmu ârândâŋ oap,” sâmbiwiyeŋe pâlâmŋe otmu manŋetâ dondâ bâlemap. Yawu nânŋâm manmaiŋe kâirahom hiliwahonomai. Lohimbi yawuya yeŋgât topyeŋe nânŋâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmunne nânŋâŋet. ²³Lohimbiŋe duŋguân eŋakmâ somotyene hâluluakmai. ²⁴Yawu gârâmâ duŋguân ki eŋakmai yan kundenyeŋahât towatŋe nânŋâŋetâ ki keterakyinŋimap. ²⁵Yakât dopŋeâk lohimbi nombotŋaŋe Kiristohât den nânŋâm yan ki biwiyenŋan katmâ lâumai. Yawu otmâ yan den ya in yawu nelâm yongomap. Yâhâ yeŋe yawu ki otnomai. Kiristohât den yamâ bulâŋe. Yakât torehenŋe âlâ ki tâpiahomap. Ya nânŋâm lâum manmâ bâleŋahât paŋgoŋân ki kioŋmain. Yakât otmâ yeŋe den ya tiŋâk lâum manmâ yâhânomai yan Anitâŋe yekmu ârândâŋ otmu biwi hero nânŋânomai.

²⁶Den âlâ torokatmâ yuwu sâmunne nânŋâŋet. Lohimbi nombotŋaŋe mitihât orotmemeâk watmunŋe Anitâŋe nenekmu ârândâŋ otbuap yawu nânŋâmai. Yawu nânŋâm den ihilâk mahilâk sâmai yakât Anitâŋe mitihât orotmeme watmai yakât nânŋâmu tâŋât otmap. Lohimbi yawu nânŋâmaiŋe kâirahom otmâ hilipgumai. ²⁷Yeŋe Awoŋnenŋe Anitâ yâkât tem lâuwangim yuwu otmâ manŋetâ yekmu ârândâŋ otbuap. Lohimbi kambut mansai me nimnaom âwâ mâmâlipyeŋe mum pilâyekŋetâ mandu mansai ya yeŋgât tepyeŋe nânŋâm tânyongonomai. Yawu otmâ orotmeme bâleŋe bet pilâm biwiyene galemahom mannomai yan Anitâŋe yekmu ârândâŋ otbuap.

Buku âlâhât nânŋâmunŋe yahatmu âlâhât ki nânŋâmunŋe gewuap.

2 ¹Bukulipne, den âlâ yuwu sâmunne nânŋâŋet. Kutdânenŋe Yesu Kiristo Anitâ orop dopyetŋe konohâk. Yakât otmâ yâkât nânŋâŋetâ yahatmu yâkâlen biwiyenŋaŋe kepeim mansai. Yawu manmâ lok kut patyeŋahâlâk ki nânŋânomai. ²⁻³Yeŋe Anitâ yet Kiristo mepaeyekmâ kiki meytgimai yan lok pupŋe âlâ, hâk katipŋe me pet âilongo haŋgalakmâ takamu ekŋetâ yahatmu “lok takap yuâmâ iri sikumŋe orop” yawu nânŋâmai. Yawu nânŋâm “lohimbi senyeŋan ewanâk tat,” sâmbi katŋetâ tatmap. Yâhâ lok pupŋe âlâ, hâk katipŋe me pet tok sâsâŋe

haŋgalakmâ takamu ekŋetâ gemu “lok takap yuâmâ lok inŋe, umburuk mansap,” yawu nâŋgâmai. Yawu nâŋgâm “ginŋehen tat,” sâŋ katŋetâ tatmap. ⁴Yawu otyiŋgimai yan loggât nâŋgân nâŋgân bâleŋe watmâ lok kâsipyongom Kutdânenŋe Kiristohât den loŋgâmai.

⁵Lohimbi girawuyaŋe Kiristohâlen biwiyenŋe tiŋâk kepeim manmai ya yeŋgât nâŋgâm Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuyiŋgimu tap? Yakât yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Lohimbi belâŋgen manmaiŋe lohimbi inŋe me umburuk manmai ya yeŋgât nâŋgâyŋiŋiŋetâ gemap. Lohimbi inŋe yawuyaŋe Kiristohâlen biwiyenŋe tiŋâk kepeim manŋetâ ya yeŋgât nâŋgâm Anitâŋe manman kârikŋahât pat kuyiŋgimu mansai. ⁶⁻⁷Yawu gârâmâ yeŋe lohimbi yawuya yekŋetâ gemu ginŋehen katyekŋetâ tatmâ miti nâŋgâmai. Yâhâ lohimbi iri sikumyeŋe oropŋe Kutdâyeyŋe Yesu Kiristohât nâŋgâŋetâ gemu sâŋ bâlewangim mansai. Yawu manmâ yan yen meyekmâ den âiân katyekmâ senŋe âlâlâ meyiŋgimai. Yawu gârâmâ yeŋe lok iri sikumyeŋe orop ya eweyiŋgim lohimbi senyenŋan katyekŋetâ miti nâŋgâmai. Yawu otmai yakât nâŋgâmune ki ârândânŋ otmap.

⁸Anitâŋe girem den âlâ Mose ekumu kulemgup ya yuwu tap.

“Nenŋahât nâŋgâmunŋe yahatmap yawuâk buku nombotŋe yeŋgât nâŋgâyŋiŋimunŋe yahatbuap.” Yawu tap.

Den ya lâum lohimbi hârok yeŋgât nâŋgâyŋiŋiŋetâ yahatmu ewe katyekŋetâ ârândânŋ otbuap. ⁹Yâhâ lohimbi kut patyenŋahâlâk nâŋgâmai yan girem den yan yu loŋgâem tosa memai. ¹⁰Lohimbi âlâ me âlâŋe girem den âlâ loŋgâmai yamâ Anitâŋe yekmu girem den hârohâk loŋgâmai yawu otmap. ¹¹Yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât yuwu sâŋmune nâŋgâŋet. Anitâ ikŋak girem den âlâlâ hârok Mose ekumu kulemgup. Girem den âlâ yuwu sâŋ ekuop.

“Lok âlâ me âlâŋe bukulipyenŋe yeŋgât imbilipyenŋe ki yekmâ otnomai.”

Otmu âlâmâ yuwu sâop.

“Lohimbi âlâ me âlâŋe lok âlâ me imbi âlâ kuŋetâ mumbuap yâhâmâ papatolipyenŋe meyekmâ den âiân katyekŋetâ tosa pato menomai.” Yawu sâop.

Anitâ ikŋak girem den âlâlâ hârok Mose ekuop. Yakât otmâ lohimbi âlâ me âlâŋe lok me imbilipyenŋe yeŋgât betyenŋehen ki kionŋmâ tosa ki miain sâmai. Yamâ benŋe buku âlâ kuŋetâ mumbuap yan Anitâŋe yekmu girem den hârohâk loŋgâem tosa memai yawu otbuap. ¹²⁻¹³Lohimbi âlâ me âlâŋe mem bâleyekŋetâ yakât matŋe yeŋe kâpekyiŋgimai. Yawu gârâmâ yeŋe otŋetâ bâlemap yakât matŋe Anitâŋe gurâ yiŋgimu menomai. Yâhâ yeŋe lok nombotŋe yeŋgât tosa pilâyŋiŋgimai otmuâmâ Anitâŋe gurâ yen umam sâyŋgim tosa pilâyŋgiwuap. Yakât otmâ yeŋe Kiristohât den tiŋâk lâum manmâ bukulipyenŋe yeŋgât ki nâŋgâŋetâ gewuap. Yawu otnomai yanâmâ Anitâŋe yekmu ârândânŋ otmu tosa pilâyŋgiwuap.

**Nenŋe Kiristo hoŋ bawaŋginom yan hâkŋak
hâkŋak ki hoŋ bawaŋginom.**

¹⁴Bukulipne, yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Lohimbi âlâ me âlâŋe Kiristohâlen biwinnenŋaŋe kepeim manmain sâmai yamâ ki tem lâuwangim bukulipyenŋe tânyongomai. Lohimbiŋe den yawu sâmai yamâ perâk sâmai. Otmu Anitâŋe biwiyenŋe ekmu bonŋe bia otmu ki meyekbuap. ¹⁵⁻¹⁶Yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmunne nâŋgâŋet. Bukulipyenŋe âlâ me âlâŋe kapi pilâm mâtâp kâlepehen arine sâm sot barahâk geŋetâ yeknomai. Geŋetâ yekmâ “O, gâmâlâk kilik milik ariwioŋ” sâmâmâ mâtâpġât natik ki tânyongonomai yanâmâ bukulipyenŋaŋe nâŋgâm bâleyiŋim wawi sânomai. ¹⁷Yakât dopŋeâk Anitâŋe gurâ biwiyenŋe ekmu ki ârândâŋ otmu “Kiristohâlen biwiyenŋaŋe imbiâk kepeim mansai” yawu sâwuap.

¹⁸Yawu gârâmâ lohimbi nombotŋaŋe yuwu sâmai. “Lohimbi nombotŋe Kiristohâlen biwiyenŋaŋe kepeimaiŋe bukulipyenŋe ki tânyongomai. Yâhâ lohimbi nombotŋe âlâŋeâmâ bukulipyenŋe tânyongomai.”

Yawu sâmai yakât nâŋe yuwu sâmunne nâŋgâŋet. Nenŋe lohimbi yenġât biwiyenŋe ki ekmain. Lohimbi nombotŋaŋe “Kiristohâlen biwinnenŋaŋe kepeim manmain,” sâmai. Yamâ benŋe bukulipyenŋe ki tânyongomai. Lohimbi yawuya yenġât biwiyenŋe Kiristohâlen kinsap me bia yakât ki nâŋgâmain. Yawu gârâmâ nâŋe “Kiristohâlen biwinanŋe kepeim mansan,” sâman. Yawu sâman yakât bulâŋe lohimbi tânyongom manman yan tetemu ekmai.

¹⁹Yâhâ lohimbi nombotŋaŋe yuwu sâmai. “Anitâ bulâŋanâk tatmap,” sâŋetâ nâŋgâmunŋe bulâŋe otmap. Sâmai yamâ ki sâm tâpikgumai. Den yamâ bulâŋe. Yawu gârâmâ senduk banearâ, me emet amboŋe, me susun, me weke bâleŋaŋe gurâ den ya yawuâk nâŋgâŋetâ bulâŋe otmap. Yamâ yâhâmâ Anitâŋe hilipyongowuap yakât nâŋgâm gorâ kakŋan manmai.

²⁰Lohimbi âlâ me âlâŋe “Kiristohâlen biwinnenŋaŋe kepeim mansain,” sâmai. Yamâ benŋe bukulipyenŋe ki tânyongomai. Lohimbi yawuyaŋe nâŋgâm hilipgumai. Otmu Anitâŋe manman kârikŋan ki katyekbuap. Yakât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât tâmbânenŋe Awarahamŋe olop yan hâum sâmunne nâŋgâŋet. ²¹Awarahamŋe wuân olop ya Anitâŋe ekmu ârândâŋ olop yamâ yuwu. Anitâŋe hotom unihi sâm Awaraham ekumu yâkât den lâum kât dawangum alata tuhuop. Alata tuhum nanŋe, kutŋe Isaka, mem yakât kakŋan katmâ hilipguwe sâm olop. Hilipguwe sâm otmu yan Anitâŋe kuwaŋgiop. ²²Awarahamŋe Anitâhât den inâk ki nâŋgâop. Yâkŋe yâkât den lâum nanŋe hilipguwe sâm olop yan Anitâhâlen biwiŋaŋe kepeim manmap yakât bulâŋe teteop. Yawu nâŋgâmain. ²³Awarahamŋe Anitâhât denŋe lâum nanŋe hilipguwe sâm olop yan Anitâŋe biwiŋe ekmu ârândâŋ otmu kuwaŋgimu pilâop. Yawu

olop yan Moseje den âlâ kulenguop yakât bulâje teteop. Den yamâ yuwu tap.

“Anitâje pat sâm kuwanjiop ya Awarahamje nângâm yâkâlen biwi nângân nângânja kepeim biwi yâhâp ki otmâ manop. Yawu otmâ manmu Anitâje biwi je ekmu ârândân olop.” Yawu tap.

Anitâje biwi je ekmu ârândân otmu buku otbanjiop. ²⁴Awarahamje olop yakât topje yuwu nângânôm. Lohimbi âlâ me âlâje Kiristohâlen biwiyeje katmai yamâ tem ki lâuwangimai ya yengât Anitâje nângâmu ki ârândân otmap. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâje Kiristohâlen biwiyeje kepeim tem lâuwangimai ya yengârâmâ Anitâje nângâmu ârândân otmap.

²⁵Imbi kondarâ âlâ, kutje Lahap sâm, yâkâlen hâum sâmune nângâjet. Emelâk embânân Isirae yengât lok kunyeje lok yâhâp hon hângân yotgomu ari kasalipyene yengât kapiân yâhâm imbi ya mem teteowot. Mem tetem den mem ariowot ya ekumutâ nângâmu bulâje otmu kapi ambolipje yotgomai sâm mem mesangutyelehop. Otmu sâp âlâen mâtâp âlâ tiripyotgomu kapi ambolipje kewewetyekmâ âwurem ariowot. Yawu olop yakât Anitâje nângâwangimu ârândân olop.

²⁶Den sâm aran yukât topje nângâjetâ keterahâkgât den âlâen hâum sâmune nângâjet. Bukunenje âlâ bâlewuap ya ekmâ “Emelâk umutje gahaeakmâ arap,” sâm isem we bâle nângâmain. Yakât dopjeâk bukulpnennje “Kiristohâlen biwinenja kepeim mansain,” sâmai yamâ tem ki lâuwangim bukulpnye tanyongomai ya yekmâ yâk yengât “lohimbi perâkje” sâmain.

Launenje galemgum hejengum mannôm.

3 ¹⁻²Bukulpne, den âlâ yuwu sâmune nângâjet. Anitâje bawapi nengât biwinenje mem heweweje tuhumu Anitâ yet Kiristo yetgât den lohimbi kâsikum yingimain yan âi umatje memain. Yamâ âi tânjât bia. Yakât otmâ âi ya biwinenja mem den ya tâj tâjâk kâsikum yingimain, me den ya kakjeâk kakjeâk kâsikum yingimain yakât matje yamâ sâp patoen Anitâje dopnenjan kâpekningiwuap. Yawu gârâmâ nen kerekje Kiristohât nep mem tâpikgumunje yakât bulâje ki tetem hejengumap. Yakât otmâ Anitâje matje umatje ningimap sâm yeje Kiristohât den lohimbi kâsikum yinginomaihâlâk ki nângânôm.

Otmu den âlâ torokatmâ sâmune nângâjet. Lohimbi nombotje bukulpnye sâm bâleyingimai, me den bâleje hâiyekmai, me biwiyejambâ nângân nângân topje topje tetemu den ihilâk mahilâk sâmai. Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâje lauyeje galemgum orotmeme bâleje yawuya ki otmai yajeâmâ biwi nângân nângânyeje galemahom hejengum manmai.

³Yakât nângâjetâ keterahâkgât yuwu sâmune nângâjet. Beâsi yamâ tâkje lauje sâhâmunje tatmap. Gârâmâ wosapâ me wosapâ arine nângâmain yamâ tâk mem dâimunje yaken arimap.

⁴ Aiop, wanğa mem saru kakņan arimain yan hâum sâmunen nânğâņet. Wanğa yamâ pato nandoroņe. Yawu gârâmâ wanğa bânņe, kutņe sitia sâm, yamâ tipinje âlâ. Otmu wanğa ya amboņaje wosapâ me wosapâ ariâk nânğâmap yamâ bânņaje mem purik gurik tuhumu yaken arimap. ⁵ Yakât topņe yuwu sâmunen nânğâņet. Launenņe yamâ tipinje âlâ. Yawu gârâmâ nenņe launenņambâ den bâleņe sâm bukulpinnenņe ekyongomunņe nânğâņetâ tepyeņe kâlâp semu umatņe âlâlâ tetemap yakât dop kum sâmunen nânğâņet. Emet pato kinmu songae hâlâlân sâmap yan kâlâp tuhumi katmunņe songae ya sem arimap. ⁶ Yakât dopņeâk Manman Bâleņahât Amboņaje biwinenņan kioņmap. Biwinenņan kioņmu nânğân nânğân bâleņe âlâlâ tetemu ya lohimbi ekyongomunņe nânğâņetâ manmanyenje bâlem henğenğumap.

⁷ Anitâņe songo bau, me nâi seloņ kalop yapâ gâtņe âlâlâ mem lohotņe tuhuyeknomgât dop tap. ⁸ Yawu gârâmâ nenņe launenņe galemğum henğenğunomgât dop âlâ ki tap. Hâmewuk me soroņ hambeņaje lohimbi in yawu yingimu mumai yakât dopņeâk nenņe den bâleņe sâm bukulpinnenņe hâiyekmunņe tepyeņe bâlemap. ⁹ Anitâņe ikņe nânğân nânğân watmâ lohimbi tuhuyelehop. Yakât otmâ nenņe den heroņe sâm awoņnenņe Anitâ mepaemain. Otmu launenņe yapâek den bâleņe sâm bukulpinnenņe hâiyekmain. ¹⁰ Anitâ den heroņe sâm mepaemain. Otmu bukulpinnenņe den bâleņe hâiyekmain. Yakât nânğâmune ki ârândân otmap. ¹¹ Yakât otmâ dop kum sâmunen nânğâņet. To senņe hindakmap yapâ uwurup ki takamap. ¹² Yâhâ kiatņe manam ki otmap. Otmu manamņe kiat ki otmap. Giņ gârârâņe ham ki otmap. Otmu hamņe giņ gârârâņ ki otmap. Yâhâ saruâmbâ to ki osom nemain. Yamâ topyetņe ikņiâk ikņiâk tap. Denân hâum sâm aran yukât topņeâmâ yuwu. Nenņe den âlepņeâk alahunom. Bukulpinnenņe orop ki sâm bâleañginom.

Anitâņe ikņe nânğân nânğân mem biwinenņan kalâkgât ulitgunom.

¹³⁻¹⁸ Lohimbi nombotņaje Anitâņe ikņe nânğân nânğân mem biwiyenjan kalâkgât ki nânğâmai. Yâkņeâmâ senduk banearâ me weke bâleņe ya yengâlen kândiwahoņetâ nânğân nânğânyenje teteyingimap. Yawu otmâ bukulpinyenje yengât nânğâņetâ gemu yenahât nânğâņetâ yahatmu hâkyenje mepaemai. Hâkyenje mepaem lohimbi yengât kunlipyenje manmâ den perâkņe ekyongomai. Yawu otmâ manmanyenje mem bâleañgim hionakmai. Lohimbi bâleņe yengât topyeņe yawu tap.

Yâhâ lohimbi nombotņe âlâņeâmâ Anitâ ulitgunetâ ikņe nânğân nânğân mem biwiyenjan katmu nânğân nânğân âilongo teteyingimu târârâhâk manmai. Yawu manmâ yenahât nânğâņetâ gemu bukulpinyenje yuwu otyinginjetâ yekņetâ ârândân otmap. Biwi yâhâp ki otmai. Yawu manmâ Kiristohât den tâņ tâņâk lohimbi kâsikum yingimai. Kâsikum yingimai yan bukulpinyenja den âlâhât âiyongoņetâ nânğâm henğenğum

matŋe kâpekyiŋimai. Yawu oraŋgim den kakŋan ki sahaŋgim hioŋakmai. Lohimbi yawuyaŋe bukulipyenŋe yeŋgât manmanyenŋe ekmâ heŋgeŋgum mem hewewenŋe tuhuyekmâ buku otyiŋgimai. Yawu otyiŋgiŋetâ manmanyenŋe kelihakmu manman âlepŋahât bulâŋe âlâlâ teteyiŋgimu lohotŋan manŋetâ Anitâŋe yekmu ârândâŋ otmap.

Anitâ Ambonenŋahât amutgen manmâ tem lâuwangiŋinom.

4 ¹⁻²Yeŋeâmâ biwiyenŋe ki sânduk sâmu manmai. Yawu otmâ yeŋahât nâŋgâŋetâ yahatmu biwiyenŋambâ nâŋgân nâŋgân bâlenŋe topŋe topŋe tetemu heronŋe kakŋan manne sâm otmai. Yawu otmâ senŋe âlâlâ ekŋâlêm bukulipyenŋe orop pawarak guwarak otmâ hioŋakmai. Otmu lohimbi nombotŋaŋe bukulipyenŋe orop nâŋgâm bâleangiŋim ahomai. Yakât Anitâŋe biwi sânduhân katnenekmu mannehât nâŋgâm ki ulitgumai. Yaŋak benŋe umatŋe kakŋan manmai. ³Otmu Anitâŋe senŋe âlâlâ âlepŋeâk ningimu heronŋe kakŋan manne sâm dewaemai. Yawu otŋetâ biwiyenŋe ekmu bâlemu ki nâŋgâyiŋgimap. ⁴Yeŋe topyeŋahât nâŋgâŋetâ keterakyiŋgiâkgât den âlâen hâum sâmune nâŋgâŋet. Imbi âlâ me âlâŋe loklipyenŋe yeŋgât betyeŋehen kioŋmâ kâwâ konda otmai yakât dopŋeâk yeŋe Anitâhât betŋehen kioŋmâ senŋe âlâlâhâlen biwiyenŋe katŋetâ kinmap. Yeŋe senŋe âlâlâ ekŋâlêmei yan lohimbi belângen manmai yeŋgâlen torokatmâ otmâ hilipgum Anitâ betgumai. Anitâ betgum mannomai otmuâmâ yâkŋe gurâ yawuâk betyongowuap. Emelâk Anitâhât poropeteliŋŋaŋe den kulemgui yakât topŋe nâŋgâmbâiâ. ⁵Den yakât topŋeâmâ yuwu tap. Anitâŋe lohimbi yâhâp tuhuyelekmâ umut biwiyetŋe katyitgiop. Yakât otmâ yâkâlen biwiyetŋaŋe kepeiyetgât nâŋgâop. Otmu nenŋe gurâ yawuâk yâkâlenâk biwinenŋaŋe kepeim mannomgât nâŋgâmap. ⁶Otmu biwinenŋe gemu betgumaingât mem hewewenŋe tuhunenekmâ tihitnenŋe otmap. Den yan yuŋe emelâk lok âlâŋe Anitâhât den âlâ kulemguiop ya miap. Den yamâ yuwu tap.

“Lohimbi âlâ me âlâŋe yeŋahât nâŋgâŋetâ yahatmap yamâ Anitâŋe nâŋgâyiŋgimu gemu mem ge katyekmap. Yâhâ lohimbi âlâ me âlâŋe yeŋahât nâŋgâŋetâ gemu huruŋ huruŋ manmai yamâ mem hewewenŋe tuhuyekmâ tihityenŋe otmap.” Den yawu tap.

⁷Yakât otmâ Anitâ Ambonenŋahât amutgen manmâ tem lâuwangiŋinomai. Yawu otmâ manŋetâ Manman Bâleŋahât Amboŋe, Satanŋe mem ge katyekbe sâm otbuap yan Kiristohât wâtŋan kinŋetâ pilâyekmâ ariuwuap. ⁸⁻⁹Yawu otmâ orotmemeyenŋe bâlenŋe otmâ oŋ giriŋ manmâ gai yakât nâŋgâŋetâ bâlemu bunewâk bet pilânomai. Yawu otmâ yâkâlen biwiyenŋe katŋetâ tosayeŋe pilâyiŋgim biwiyenŋe mem salek tuhuyiŋgimu mannomaihât Anitâ ulitgunomai. Yawu ulitguŋetâ nâŋgâyiŋgiuwuap. ¹⁰Yawu otmâ yeŋahât nâŋgâŋetâ gemu yâkât amutgen karakmâ manŋetâ nâŋgâyiŋgimu yahatmu manman kârikŋahât pat kuyiŋgiuwuap.

¹¹⁻¹²Otmu Anitâŋe girem den âlâ Mose yuwu ekumu kulemguop. “Nenŋe bukulipnenŋe yeŋgât nâŋgâmunŋe yahatbuap.” Yawu kulemguop. Otmu lohimbî nombotŋaŋe bukulipyenŋe yeŋgât nâŋgâŋetâ gemap yan girem den yakât nâŋgâŋetâ tâŋât otmu loŋgâem mem ge katmai. Yawu gârâmâ girem den yakât amboŋe yamâ Anitâ konok. Sâp patoen ikŋak lohimbî kerek nenŋât biwinenŋe ekmâ sâm hâreningiwuap. Yawu otmâ nombotŋe ikŋan mem katnenekbuap, otmu nombotŋe âlâlâ mem ketetyekmu hiliwahonomai. Yakât otmâ yeŋahât ki nâŋgâŋetâ yahatmu bukulipyenŋe yeŋgât nâŋgâŋetâ gemu sâm bâleyiŋinomai.

Nenŋahâk yuwu yawu otnomgât dop ki tap.

¹³Yeŋahât nâŋgâŋetâ yahatmap yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Yeŋgâlen gâtŋe lohimbî nombotŋaŋe bukulipyenŋe orop den yuwu mon hikunomai. “Hândâhân kapi patoen ari nep menom. Nep mem manmâ tewetsenŋe ya mem katmunŋe pato otmu hombaŋ kakŋan miakmâ âwurem takanom.” ¹⁴Den yawu sâm hikunomai yamâ hândâhân wuân me wuân teteyiŋgiwuap yakât topŋe ki nanŋai. Manmanyenahât topŋe nâŋgâŋetâ keterahâkgât elem memap yan hâum sâmune nâŋgâŋet. Omoŋânâk elem mem pumŋe lauŋe me hem turembe ya kurihimap. Otmu sikop tipiŋe kumu yanâmâ elem ya getek hâreakmâ biatmap. Yakât dopŋeâk nenâmâ sâp tâlâwâk manmâ mumain. ¹⁵Yakât otmâ yeŋahâk “hândâhân yu me ya otnom,” sâm den ki hikunomai. Yâhâ “Anitâŋe nâŋgâningimu yu me ya otnom.” sâŋetâ ârândânŋ otbuap. ¹⁶Yawu gârâmâ sâp yiwereŋe yuâmâ yeŋahât nâŋgâŋetâ yahatmu, “Nenŋahâk yu me ya otnomgât dop tap,” sâŋetâ dondâ bâlemap. ¹⁷Yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. Lohimbî nombotŋaŋe wuân me wuân otŋetâ Anitâŋe yekmu ârândânŋ otbuapgât topŋe nâŋgâm heŋgeŋgumai. Lohimbî yawuyenŋe Anitâhât topŋe nanŋain sâm yeŋe eŋgatyenŋeâk watmâ yu me ya otmai yanâmâ tosa pato memai.

Lohimbî iri sikumyenŋe orop yeŋgât den pat

5 ¹Lohimbî nombotŋe iri sikumyenŋe oropŋe wawi otmâ nep loklipyenŋe ki tânyongoŋetâ umatŋe kakŋan manmai. Yawu otmai yakât Anitâŋe matŋe mem purik pilâyiŋgiwuap. Yakât yuwu sâmune nâŋgâŋet. ²Sâp yiwereŋe yu hâk sânduhân manmâ gain yuwuâk torokatmâ manmâ yâhânom nâŋgâm yeŋe senŋe âlâlâ pato hâwurum katŋetâ tatmap. Katŋetâ tatmu yapâ âlâ ki mem lohimbî nembe kalem otyiŋgimai. Yawu gârâmâ yeŋe senŋe âlâlâ hâwurum katŋetâ tatmap yakât torehenŋe seloŋe hârem dela dela tuhumu tap. Otmu kalamân gâtŋe ya tâtuk sâm kuŋ korok arimap. ³Otmu tewetsenŋe nanŋe yamâ helenŋum towatŋe ki teteap. Yawu misiheŋetâ tatmâ bâleap. Yakât matŋe Anitâŋe nâŋgâmu umatŋe âlâlâ kakyenjan yâhâwuap yan senŋe âlâlâyenŋe, hâlîŋe bia, ya

ekmâ topyejahât nângânetâ keterakyiŋgimu isem tep bâle nângânomai. Otmu sâp yiwereŋe yuâmâ wawi otmâ manmai yakât matŋe Anitâŋe kâlâwân katyekmu hâhiwin nângâmbisâi.

⁴Topŋe yuwuhât matŋe umatŋe yiŋgimu menomai. Nep loklipyeŋe hâhiwin kakŋan âi tuhuyiŋgimai yamâ yeŋe hâmeŋe alityiŋgimai. Hâmeŋe yawu alityiŋgiŋetâ den guhuŋmâ sâm bâleyiŋgiŋetâ Anitâ yahat yahatŋe, Wâtgât Amboŋe, denyeŋe nângâm tepŋe nângâyiŋgimap. ⁵⁻⁶Otmu yeŋe lohimi inŋe mansai ya yeŋgât senŋe âlâlâyeŋe meyiŋgine sâm hakyenân sâm den âiân katyekmai. Den âiân katyekmai yan lohotŋan kinŋetâ sâm hâreyiŋgim yaŋak pâi emetŋan katyekŋetâ tatmai. Otmu nombotŋe yongoŋetâ mumai. Yawu otyiŋgim yeŋeâmâ heroŋe maroŋe otmâ hun sambe kakŋan manmai. Yawu manmai yakât Anitâŋe wuân matŋe yiŋgimu menomai yakât nângânetâ keterahâkgât den âlâen hâum yuwu sâmune nângânet. Nenŋe bulimakao mem peke kâlehen katmunŋe tatmu galemgum manmain. Galemgum manmunŋe pato otmu gâinom sâm yakât mambotmain. Mambotmâ sâpŋanâk kum gâimain. Yakât dopŋeâk Anitâŋe biwiyeŋe ekmâ matŋe yiŋgiwuapgât sâpŋe kalop. Sâp ya ekmu ârândâŋ otmu matŋe umatŋe yiŋgimu menomai.

Mem âlâlâ tuhunenekŋetâ biwinenŋe ki orotok sâmap.

⁷Bukulipne, yeŋe yuwu otmâ mannomaihât nanŋan. Lohimi iri sikumyeŋe oropŋe yen mem ge katyekŋetâ mansai. Yawu gârâmâ yeŋe Kutdânenŋe âwurem ge meyekbuap yakât nângâm mambotbaŋgim biwiyeŋe ki orotok sâwuap. Yawu mannomaihât nângâm den âlâen hâum sâmune nângânet. Nep amboŋe nep tuhum kâmetmap. Nep tuhum kâmetmu bulâŋe tetewuap yakât nângâm buruŋ tetem yahatsap ya pitimap. ⁸Yakât dopŋeâk Kutdânenŋe âwurem ge meyekbuapgât sâp ya utâpŋuap. Yakât nângâm biwiyeŋe ki orotok sâmu mannomai. Yawu otmâ getek gewuap sâm biwiyeŋe mem mannomai.

⁹Yeŋe umatŋe kakŋan mansai. Yawu gârâmâ Anitâŋe matŋe ningimap sâm ki sâm bâleŋginomai. Yâhâ sâm bâleŋginomai otmuâmâ yakât matŋe Anitâŋe in yawu yiŋgiwuap. ¹⁰Emelâk Anitâhât poropeteliŋe yâkât sât lâum tâmbâlipnenŋe den ekyongoŋetâ nângânetâ gemu bet pilâm topŋe âlâlâ mângâeyekminiwi. Mângâeyekŋetâ biwiyeŋe ki orotok sâmu manminiwi. ¹¹Ya yeŋgât nângâmunŋe ewe membe otmu Anitâ mepaemain. Otmu lok âlâ, kutŋe Hiope, yâhâmâ umatŋe topŋe topŋe kakŋan yâhâmu biwiŋe ki orotok sâmu manop yakât topŋe nanŋai. Manmâ gamu umatŋe ya pesuk sâwaŋgimu Anitâŋe lukulemu manman sânduhân manmâ gaop. Yakât otmâ yeŋe yâkŋe otbi yakât nângâm biwiyeŋe ki orotok sâmu mannomai.

¹²Bukulipne, yuwu sâmune nângânet. Yeŋe Anitâhât senŋan wuân me wuân otne sâm, yan sâm kârikŋe tuhonomai ya yawuâhâk otnomai.

Wonân me wonân gâitmâ sâ m kârikŋe tuhunomaihât dop ki tap. Yakât otmâ himbimân me hânân ki gâitmâ sâ m kârikŋe tuhunomai. Anitâŋe nâŋgâmu bâlemagât denyeŋe bulâŋanâk sânomai.

**Bukulipnenŋe orop biwinenŋaŋe kepeiakmâ
konohâk otmu tosa pilâŋginom.**

¹³Otmu umatŋe âlâlâ kakyenjan yâhâmu biwiyenŋe bâlewuap yanâmâ Anitâ ulitgunetâ biwiyenŋe mem sânduk tuhuwuap. Yâhâ manman sânduhân manŋetâ biwiyenŋe heronŋe otbuap yanâmâ Anitâ mepaem heronŋe otbaŋginomai. ¹⁴Yâhâ mesek teteyiŋgiwuap yanâmâ Kiristohât komot yenŋgât galemlipyenŋe ekyongonŋetâ ga nak âlâ, kutŋe oliwa, yakât tonŋe mem priyekŋetâ Anitâŋe henŋemyongoâkŋgât orowâk yâkâlen biwiyenŋaŋe kepeim ulitgunomai. ¹⁵Yâkâlen biwiyenŋaŋe kepeim ulitgunetâ tosayeŋe pilâyiŋgim henŋemyongowuap. ¹⁶Yakât otmâ mesek teteyiŋgimu manmaiŋe bukulipyenŋe ekyongonŋetâ gaŋetâ orotmeme bâleŋe mâŋgâeŋgim gai ya sâ m tetem Anitâ ulitgunetâ henŋemyongowuap. Lohimbi âlâ me âlâŋe Anitâhâlen biwiyenŋaŋe tiŋâk kepeim tem lâuwangim manmaiŋe yu me yakât ulitgunetâ nâŋgâyiŋgimap. ¹⁷Yakât nâŋgâm emelâk Elianŋe olop yan hâum sâ mune nâŋgâŋet. Eliahât topŋe otmu nengât topnenŋe yamâ dop konohâk. Yawu gârâmâ Elianŋe emet pato kinâk sâ m Anitâhâlen biwiŋaŋe kepeim ulitgumu dewutâ ya irik irihâk kum yâhâop. Yawu otmâ yâhâmu yambu kalimbu otmu emetsenŋe nombolân konok yakât biwiŋan gelâk âlâ ki giop. ¹⁸Otmu gelâk giâk sâ m yâhâpŋe ulitgumu nâŋgâwangimu gelâk pato gemu sot yaŋe tetem sambe sambe olop.

¹⁹Bukulipne, den âlâ yuwu sâ mune nâŋgâŋet. Kiristohât den yamâ bulâŋe. Yawu gârâmâ lohimbi âlâ me âlâŋe Kiristohât mâtâp pilâm mâtâp bâleŋan ari otmâ tâpikgunomai. Otmâ tâpikgum manŋetâ bukulipyenŋaŋe den lohotŋan ekyongom enŋatyeŋan geŋetâ âlâkuâk Kiristohâlen biwiyenŋaŋe kepeim yâkât mâtâp watnomai. ²⁰Kiristohâlen biwiyenŋaŋe âlâkuâk kepeinomai yan mâtâp bâleŋan ari manmâ otmâ tâpikguwi yakât Anitâŋe tosa pilâyiŋgiwuap. Anitâŋe tosayeŋe pilâyiŋgim manman kârikŋan katyekmu mannomai yakât topŋe bukulipyenŋaŋe nâŋgâm heronŋe otnomai. Bâiŋ.

Nâ bukuyeŋe,
Yakowo